

ČLANKI – RAZPRAVE

Sabina Fras Popović

CILJNO USMERJENA BRALNA MOTIVACIJA Z VZGLEDOM: #ŠPORTAJMOINBERIMO

Prispevek prinaša predstavitev drugega od projektov, s katerima je Mariborska knjižnica v zadnjem desetletju posegla na povezovanje bralne kulture in športa. Prvi projekt, *Hokejska bralna postava*, je opisan tudi v reviji *Otrok* in knjiga številka 110. Drugi projekt je nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami med 15. in 19. letom starosti in se imenuje *#sportajmoinberimo*. Namen prispevka je podati vsebinski in organizacijski oris programa ter predstaviti rezultate spremljanja programa v določenem časovnem obdobju. Za pridobivanje rezultatov smo uporabili metodo akcijskega raziskovanja, nestrukturirane intervjuje, opazovanje in analizo vsebine ter longitudinalno študijo štiriletnega spremljanja izvajanja programa in analizo uresničevanja smernic programa. V drugem prispevku bomo na izbranih knjižnih primerih za otroke in mladino predstavili povezavo med literarnimi deli in spodbujanjem pozitivnega donosa do branja in knjig pri izbrani ciljni skupini mladih športnikov in športnic. V središče obeh prispevkov o programu *#sportajmoinberimo* postavljamo tudi preverjanje teze, ali s spodbujanjem branja pri enem mladem športniku ali športnici lahko dosežemo tudi tri odrasle, ki v njegovem življenju predstavljajo t. i. varnostno mrežo razvoja mladega športnika ali športnice: starš, trener in učitelj.

In the last ten years Maribor Public Library launched two reading culture projects bringing together sport and reading. The first of the two was the Hockey Reading Lineup, presented in the 110th issue of the *Journal of Children's Literature*. The second is the national cross-sectoral program *Letsplaysportandread*, focused on promoting reading among young athletes. The article brings an outline of the program's contents and organization, along with a presentation of the results of its monitoring within a certain time frame. Our focus is on the program's progress from a single location project into a cross-sectoral program embracing ten locations, as well as on its wider impact. To acquire results we applied the action research method, along with non-structured interviews, qualitative methods of monitoring and content analysis, as well as a longitudinal study of a four-year program implementation monitoring and the analysis of the implementation of its guidelines. Three selected book examples in the article are used to illustrate the link between literary works and promotion of positive attitude towards literature in the selected target group. The chief aim of our paper is to verify the thesis that reading promotion, focused on one young athlete, also reaches out to three adults, representing a so called security network of his personal growth.

Uvod ali predstavitev korakov od lokalnega do nacionalnega programa spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami

Program *#športajmoinberimo* bi morda najlažje opisali z mislijo pisatelja Juliana Barnesa v knjigi *Lege življenja* (2020): »Človek sestavi dve stvari, ki prej nista bili povezani. In svet se spremeni. Ljudje takrat morda tega ne opazijo, ampak ni važno. Svet se je kljub temu spremenil.« V programu povezujemo dve bistveni področji človeškega življenja, saj »bere le človek« (Márai, 2018), šport pa je tudi več kot le gibanje, ker vključuje element športne identifikacije. »Kar tri četrtine celotnega prebivalstva spremlja šport. Kaj pomeni spremljati šport? To pomeni, ali se z njim aktivno ukvarjati kot tekmovalec ali trener ali v kakšni drugi vlogi, ali pa spremljaš te tekmovalce iz navijaških vrst. Zakaj tako velika številka vključenih v spremljanje športa? Ker vidimo in čutimo, da športnik verjame v to, kar počne.« S temi besedami¹ je moč športa opisal Andrej Miklavc, eden od 34² vrhunskih športnikov in športnic, ki so od septembra 2019 do junija 2022 sodelovali v programu spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami.

Vodilo programa *#športajmoinberimo*³ je v Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti⁴ (2019) prva vrstica odgovora na vprašanje, kaj je bralna pismenost. »Bralna pismenost se kot zmožnost in družbena praksa vse življenje razvija v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti.« (st. 3).

Pri snovanju, razvijanju in evalvaciji ter spremljanju učinkov programa *#športajmoinberimo* smo bili osredotočeni na tri elemente opredelitve, kaj je bralna pismenost: 1. zmožnost in praksa, 2. razvija se vse življenje na različnih področjih in v različnih okoliščinah 3. prežema vse človekove dejavnosti.

¹ Novo mesto, 30. september 2021. Ptuj, 19. 5. 2022.

² V programu *#športajmoinberimo* so od 24. septembra 2019 do 8. junija 2022 sodelovali: mag. Katja Koren Miklavc, Mitja Robar, Primož Kozmus, Rajmond Debevec, Matej Znideršič, Špela Ponomarenko Janić, Filip Flisar, Tina Šutelj, Aleš Zemljčič, Sara Isaković, Rožle Prezelj, Tjaša Ristić, Tina Mrak, Anja Klinar, Darko Đurić, Peter Prevc, Marcel Rodman, Mia Krampf, dr. Anja Valant (2×), Žiga Kous, Sašo Popovič, Simon Hočevar, Petra Majdič, Luka Žvižej (2×), Uroš Zorman, Primož Kobe, Andrej Miklavc (2×), Damir Čontala, Tadeja Brankovič (3×), Mitja Petkovšek, Vesna Fabjan, Živa Dvoršak, dr. Teja Melink, Igor Kragelj, Dejan Fabčič, Aljaž Sedej in Mojca Rode.

³ Program je v letu 2022 finančno podprla tudi Javna agencija za knjigo Republike Slovenije ob že dosednji finančni in organizacijski podpori Olimpijskega komiteja Slovenije. Nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami poteka pod okriljem Olimpijskega komiteja Slovenije – Zveze športnih zvez v sklopu programa Olimpijske solidarnosti. Partnerji programa so Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod republike Slovenije za šolstvo, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije in Mariborska knjižnica. Program se v letu 2022 odvija v devetih mestih in v programu sodeluje devet splošnih knjižnic, in sicer Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Goriška knjižnica Franceta Bevka, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Knjižnica Radovljica in Knjižnica Velenje. V aprilu 2022 se je programu s pilotnim sodelovanjem za študente pridružila tudi Univerza v Mariboru, in sicer Univerzitetna knjižnica Maribor in Študentski domovi UM.

⁴ Strategija je bila na vladi RS sprejeta decembra 2019. Dokument je bil javno dostopen že pred sprejetjem na vladi, torej pred decembrom 2019. Praktiki in raziskovalci smo ga tako lahko uporabljali pri povezovanju posameznih aktivnosti na terenu z opredeljenimi cilji strategije.

Spoznanja, ki smo jih pridobili pri spodbujanju motivacije za branje pri mladih hokejistih in hokejistkah (Fras Popović, 2021), so nam pomagala pri izbrani ciljni skupini, torej mladih športnikih in športnicah med 15. in 19. letom, izpostaviti posamezne pozitivne povezave med športom in tremi elementi opredelitve bralne pismenosti. Te povezave smo ustvarili, da bi predstavili o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture približali mladim športnikom in športnicam. Če smo se v preteklih letih ukvarjali z bralno motivacijskimi pristopi pri specifični skupini športnikov in upoštevali lastnosti le ene športne panoge (v našem primeru je to bil hokej), smo želeli s tem programom nasloviti mlade športnice in športnike v določeni starosti ne glede na športno panogo, s katero se ukvarjajo. V ospredje smo tako postavili ustvarjanje odnosa do pojma bralna pismenost. Želeli smo vzpostaviti povezavo med bralno pismenostjo, bralno kulturo in športnim udejstvovanjem ter tako predstaviti razumevanje, da je bralna pismenost podobno kot določena športna panoga zmožnost in praksa, ki jo je mogoče natrenirati, torej z rednimi vajami bistveno izboljšati.

V pogovoru z mladimi smo ugotovili, da jih o branju in pisanju še vedno veliko razmišlja kot o naravni danosti oziroma talentu. Pogosto izražajo stališče, da je branje pač nekaj, za kar oni niso nadarjeni. Mladi branja in pisanja ne povezujejo z vajo in ponavljanjem, temveč s talentom⁵ in danostjo. Ugotovili smo, da če mladim, ki se ukvarjajo s športom, predstavimo obvladanje določene veščine kot del treninga, sprejmejo to razlago drugače kot povezavo med obvladanjem veščine in učenjem. Pri mladih, ki se v prostem času pretežno ukvarjajo s športom, smo želeli ublažiti njihovo predstavo, da je bralna pismenost nekaj, kar se odvija le pri urah slovenščine. S tem namenom smo jim skozi izkušnje vrhunskih športnikov in športnic želeli približati pester nabor različnih področij in različnih okoliščin, v katerih se bralna pismenost razvija. Da je bralna pismenost precej močnejše vpeta v človekovo življenje, kot si mislimo, in da prežema vse človekove dejavnosti, težko sprejemajo celo mnogi odrasli, izoblikovani posamezniki, kaj šele mladostniki, ki so v življenjskem obdobju precejšnjih sprememb. Pri tem ozaveščanju lahko imajo vzorniki pomembno vlogo.

Program ima ob Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti izhodišča tudi v Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2018), in sicer pri opredelitvi značaja proaktivne knjižnice in definiranju knjižničnih vlog. Program #športajmoinberimo postavlja v središče splošno knjižnico kot nosilca povezovanja posameznih deležnikov v skupnosti pripadnikov opredeljene ciljne skupine. Hkrati pa močno nagovarja značaj proaktivne knjižnice. Glede na strokovna priporočila je proaktivna splošna knjižnica tista, ki »ugotavlja in predvideva potrebe prebivalcev v lokalni skupnosti. Svoj program načrtuje v dialogu z lokalno skupnostjo in njenimi prebivalci glede na potrebe okolja in razpoložljive zmožnosti knjižnice. Program

⁵ Mladi športniki se v tej starosti vse bolj zavedajo, da talent tudi pri športu ni vse. To na srečanjih opozarjajo tudi vrhunski športniki. V intervjujih z mladimi se je izkazalo, da tega dojemanja s področja športa ne prenesejo na vsa področja življenja. V generaciji, rojeni po letu 2000, na vseh področjih prevladuje potreba po vzpostavitvi smisla. Torej, zakaj naj nekaj treniram. Tudi, če na treningih delajo določene nepriljubljene vaje, potrebujejo trenerjevo razlago, zakaj je ta vaja pomembna za njihov razvoj. Trenerji označujejo to kot eno izmed bistvenih razlik med izvajanjem treningov v preteklosti in v današnjem času. Te informacije smo pridobili iz intervjujev s trenerji in vrhunskimi športniki.

knjižnične javne službe gradi na motivaciji, promociji, vzgoji in usposabljanju za različne vrste pismenosti« (Strokovna, 2019, str. 10–11). Program #športajmoinberimo je tako iz ugotavljanja potreb določene ciljne skupine v lokalnem okolju prešel na nacionalni nivo, pri čemer ima posebno vlogo povezanost deležnikov pri uresničevanju tega programa ter opredelitev, da »temelj za proaktivnost splošne knjižnice predstavljajo knjižnične vloge« (Strokovna, 2019, str. 11). Eden temeljnih strokovnih dokumentov za razvoj in delovanje splošnih knjižnic v tem desetletju postavlja prav t. i. knjižnične vloge kot »nabor možnih oblik uresničevanja poslanstva splošne knjižnice« (prav tam). V dokumentu je opredeljenih enajst knjižničnih vlog⁶, od tega so štiri⁷ knjižnične neposredno vezane na področje predbralne in bralne pismenosti ter še štiri vloge posredno. Program #športajmoinberimo gradi na dveh knjižničnih vlogah, in sicer na bralni kulturi in bralni pismenosti mladostnikov ter na spodbujanju povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti. Čeprav je program iz lokalnega prerastel v nacionalni program, je v okolju posamezne sodelujoče splošne knjižnice težišče na značilnosti tiste lokalne skupnosti. Nacionalni program črpa moč, prepoznavnost in osredotočenost iz značilnosti posameznega lokalnega okolja in tako hkrati omogoča primerljivost med posameznimi okolji, ki se kažejo v odnosu do opredeljene ciljne skupine. Programu so v specifičnih lokalnih okoljih skupne smernice programa, ki so predstavljene v nadaljevanju prispevka.

Prispevek, ki opisuje nagrajeni⁸ projekt *Hokejska bralna postava* in je bil objavljen v reviji *Otrok in knjiga* pod naslovom *Spodbujanje motivacije za branje pri mladih hokejistkah hokejistih* (Fras Popović, 2021), smo v zaključek zapeljali z naslednjim odstavkom (str. 55):

V prispevku smo želeli nagovoriti še dve vsebini. Vključiti smo nameravali naslove knjižnih del, s katerimi smo mladim hokejistom in hokejistkam predstavili povezavo med branjem in športom ter jim tako približali svet branja in kakovostne literature. Na to smo želeli navezati tudi predstavitev smernic nacionalnega medresorskega programa za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami. Slednjega pod nazivom #športajmoinberimo vodi Olimpijski komite Slovenije, vsebinsko koordinacijo pa vodi Center za spodbujanje bralne pismenosti Mariborske knjižnice. Ker bi s tema vsebinama preseгли namen tega prispevka, ju bomo predstavili v nadaljnjih objavah.

⁶ »Knjižnična vloga je ciljno usmerjeno področje dejavnosti knjižnice, ki opisuje, kaj knjižnica dela ali zagotavlja z namenom zadovoljevanja opredeljene potrebe lokalne skupnosti.« (Strokovna, 2019, str. 17)

⁷ Štiri knjižnične vloge, ki so neposredno vezane: razvoj predbralne pismenosti, bralna kultura in bralna pismenost otrok, bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov, bralna kultura in bralna pismenost odraslih; štiri knjižnične vloge, ki so posredno vezane: pridobivanje znanja, informacijsko in računalniško opismenjevanje, vključevanje v družbo in informacijsko središče lokalne skupnosti. Preostale tri knjižnične vloge so: domoznanska dejavnost, seznanjanje z javnimi zadevami in spremljanje aktualnega dogajanja v družbi ter spodbujanje povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti. Po našem mnenju so tudi slednje tri vključujejo bralno pismenost kot temeljni gradnik, saj so brez bralne pismenosti po našem mnenju načeloma neuresničljive.

⁸ Nagrada Združenja splošnih knjižnic za najboljši projekt za leto 2019. Več: <https://www.mb.sik.si/hokejska-bralna-postava.html>

Pričujoči prispevek predstavlja nadgradnjo bralno motivacijskega lokalnega programa in tako nacionalni medresorski program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami. Tako pred bralce in bralke prinaša enega od možnih pristopov oblikovanja ciljno usmerjenih bralno spodbujevalnih strategij. Hkrati pa ob tem želimo predstaviti smernice programa #športajmoinberimo, rezultate štiriletnega spremljanja programa ter ugotovitve, ki smo jih pridobili z izbranimi raziskovalnimi metodami. Za zbiranje podatkov smo uporabili akcijsko raziskovanje, nestrukturirane intervjuje, metodo opazovanja, metodo analize vsebine in spremljanje v daljšem časovnem obdobju.

Na sodelovanje med Mariborsko knjižnico in HDK Maribor je v letu 2018 postal pozoren tudi Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez⁹. Spoznanja in izkušnje, ki smo jih pridobili pri izvajanju programa *Hokejskega bralna postava*, so postala temelj oblikovanja novega programa za sodelovanje z mladimi športniki in športnicami. V sodelovanju z OKS smo v Mariborski knjižnici leta 2019 pričeli s pripravami dogodka, s katerim bi nagovorili mlade športnike in športnice izven okvirjev enega športnega društva ali kluba. Dogodek smo umestili v Evropski teden športa in ga povezali z največjo nacionalno akcijo za promocijo branja, in sicer z Nacionalnim mesecem skupnega branja. Tako smo 24. septembra 2019 izpeljali pilotni dogodek pod imenom *#športajmoinberimo*. Na osnovi pozitivnih odzivov s strani mladostnikov, učiteljev in knjižničarjev je dogodek prerastel v nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami.

Vpogled v značilnosti ciljne skupine in iskanje prepletenosti športa z branjem

Strokovna komisija pri Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije je odločitev o financiranju programa¹⁰ podprla z argumentacijo, da program #športajmoinberimo »spodbuja branje pri točno določeni specifični ciljni skupini, ki je ne nagovarja noben drug program.«¹¹ Zato bomo na tej točki sedaj pogledali zbrane javno dostopne podatke, ki izrišejo velikost ciljne skupine, hkrati pa predstavili izbrana strokovna izhodišča, ki so podlaga programa. Tako bomo s pomočjo števil in strokovnih ugotovitev poskušali izrisati velikost in značilnosti ciljne skupine programa. Ob tem bomo poskušali pokazati tudi na prepletenost športa z branjem v življenju mladostnika – športnika.

⁹ V nadaljevanju uporabljamo kratico OKS.

¹⁰ Gre za obdobje 2022–2023.

¹¹ »Kakovost prijavljenega projekta #športajmoinberimo je vrhunska, saj spodbuja branje pri točno določeni specifični ciljni skupini, ki je ne nagovarja noben drug program. Projekt je usmerjen v povezovanje športa, izobraževanja in kulture s ciljno usmerjenostjo v določeno skupino, in sicer mlade športnike in športnice. Mladinski šport je izredno močna kategorija in posredno se dotika tudi odraslih, ki mlade spremljajo na njihovo športni poti. Zato zasnova motivacijskega projekta zajema tudi strokovna usposabljanja v obliki seminarjev (ob pričetku rednega letnega programa in ob zaključku) ter strokovna predavanja na različnih strokovnih dogodkih, ki predstavljajo pomen in vlogo branja in odnosa do branja pri tej ciljni skupini. S programom želi prijavitelj branje približati vsem, ki mlade športnike in športnice spremljajo na njihovi poti, posebno pozornost zato namenja trenerjem, učiteljem in knjižničarjem.« Navedek je iz odločbe Javne agencije za knjigo RS o financiranju projekta #športajmoinberimo.

Šport¹² ima v Sloveniji pomembno vlogo v različnih dimenzijah posameznikovega in družbenega življenja ter je umeščen tudi med gradnike¹³ nacionalne identitete. Posebej močna je v Sloveniji kategorija mladinskega športa, o čemer pričajo statistični podatki. Po uradnih podatkih je Slovenija 1. julija 2021 imela 2.107.007 prebivalcev. Od tega je bilo 93.917 prebivalcev starih med 15 in 19 let¹⁴, kar predstavlja dobrih 22 odstotkov celotnega prebivalstva Republike Slovenije. Po podatkih¹⁵ OKS je vseh registriranih¹⁶ športnikov in športnic v Sloveniji 59.736. Mladih med 15. in 19. letom starosti je v kategoriji registriranih športnikov 26.629, to je kar 44,57 odstotkov vseh registriranih športnikov. Torej skoraj polovica vseh registriranih športnikov v Sloveniji sodi v našo ciljno skupino. Ob statusu registriranih športnikov vodijo na OKS tudi status glede na kategorizacijo¹⁷ športnikov in športnic. V Sloveniji je vseh kategoriziranih športnikov in športnic 7.693, od tega v starosti med 15. in 19. letom 4.518, kar predstavlja 58,72 odstotkov celotne populacije kategoriziranih športnikov in športnic. Že te številke nam omogočajo razbrati domet in pomen mladinskega športa v Sloveniji. Za naše razmišljanje je bistveno, da gre za mladinski šport, kar pomeni, da približno 33 odstotkov celotne populacije mladih med 15. in 19. letom veže svojo osebno identiteto na šport.

Spodbujanje branja in motiviranost za branje med mladostniki je pogosto obravnavana tema strokovnih in znanstvenih prispevkov. To smo že ugotovili (Fras Popović, 2021) in pri tem izpostavili, da se večina tovrstnih prispevkov na različnih nivojih in znotraj različne tipografije prispevkov ukvarja z iskanjem odgovora na vprašanje, zakaj mladi ne berejo oziroma zakaj berejo tako malo. Na drugi strani pa razpolagamo s podatki, da je problem pismenosti večji pri odraslih kot mladih (npr. Javrh, 2019; 2020) in da mladi svoje bralne navade in odnos do branja ocenjujejo zelo pozitivno, saj so prepričani, da berejo veliko in da so dobri bralci (npr. Mršnik, 2020; Mršnik in Novak, 2021). Mladi danes berejo več, kot smo brali odrasli v njihovih letih, vendar berejo drugače: njihovo branje je razpršeno, površinsko in preskakujoče. Zato je pomembno, da ozavestimo v splošni javnosti in še posebej v določenih specifičnih krogih, kot je npr. športno okolje, razliko med globokim in plitvim branjem (Carr, 2012) ali branjem, ki je le preletavanje, vživetim branjem in globokim branjem (Kovač, 2020) ter sploh vedenje, da obstajajo različni načini branja in s tem različni učinki branja na posameznika (npr. Kepic, Mohar, 2021;

¹² Za opredelitev pojma šport uporabljamo definicijo portala Fran: *po ustaljenih pravilih izvajana telesna dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovanje, razvedrilo*

¹³ Izjava ob dnevu slovenskega športa. <https://slovenia.si/sl/v-srediscu/ob-dnevu-slovenskega-sporta-povezovanje-zdruzevanje-in-krepitev-nacionalne-identitete-2/>

¹⁴ Generacija, rojena med letoma 2002 in 2006

¹⁵ Podatki pridobljeni 1. 10. 2021

¹⁶ V Sloveniji vodi evidenco registriranih in kategoriziranih športnikov Olimpijski komite Slovenije. **Registriran športnik/športnica:** posameznik se registrira kot športnik, če je star najmanj 12 let, je član športnega društva, ki je včlanjeno v nacionalno panožno športno zvezo ali zvezo za šport invalidov – Slovenskega paraolimpijskega komiteja, ima s strani OKS potrjen nastop in je vpisan v evidenco registriranih športnikov. **Kategoriziran športnik/športnica:** športnik, ki je star najmanj 14 let in je državljan Republike Slovenije, se glede na dosežen rezultat na tekmovanju uradnega tekmovalnega sistema razvrsti v naziv mladinskega, državnega, perspektivnega, mednarodnega, svetovnega ali olimpijskega razreda.

¹⁷ Glej opombo 17.

Wolf, 2020). Na tej točki bomo razmišljanje o primerjavi bralnih navad in stopnjo bralne pismenostjo med mladimi in odraslimi zapustili, saj nam to razmišljanje služi le kot izhodišče za približanje naši temi, torej spodbujanju, gradnji ali prebujanju bralne kulture in spoznavanja pomena bralne pismenosti med določeno skupino mladostnikov.

Pri spodbujanju branja in prebujanju interesa za razumevanje pomena bralne pismenosti pri mladostnikih izhajamo iz naslednjih petih predpostavk, ki smo jih izoblikovali na dosedanjem raziskovalnem delu z mladostniki ter študiju strokovne in znanstvene literature.

Prva predpostavka: Nikoli ne bodo vsi brali.

Tukaj je poudarek na tem, kaj pomeni glagol *brati* za splošno javnost in predvsem odrasle, ki so odgovorni za vzpostavitev ustreznega razumevanja pojma *brati*. V današnjem okolju in trenutku pomeni *brati* predvsem preživljanje prostega časa s praviloma leposlovno literaturo. Za nas to pomeni, da nikoli ne bodo vsi mladostniki brali oz. preživljali prostega časa ob leposlovni knjigi.

Druga predpostavka: V starosti med 12. in 19. letom je normalno, da mladostniki ne berejo.

Mladostništvo kot življenjsko obdobje je tudi obdobje upora vrednotam odraslih, s poudarkom na vrednotah staršev. Če starši veliko berejo, imajo doma obsežno družinsko oziroma domačo knjižnico ali redno obiskujejo krajevno ali osrednjo splošno knjižnico, je v okviru prepoznanih značilnosti mladostništva načelno normalno, da mladostniki zavračajo ali vsaj preizprašujejo smisel tega početja v času oblikovanja lastne identitete.

Tretja predpostavka: Branje ima lahko za vsakogar smisel, le odkriti ga mora.

Mladost, srednja leta in starost so tri glavna življenjska obdobja. Ramovš (2017) poudari, da je vsako obdobje drugačno in ima svoje posebne naloge, vsa pa so enako smiselna v celoti življenja. Branje ima kot eden od temeljnih procesov posameznikovega razvoja svojo vlogo in pomen tudi glede na zakonitosti posameznih življenjskih obdobjih, kar pomeni, da se vloga in pomen branja v življenjskem obdobju mladostnika lahko razlikuje od pomena branja za starostnika. Tako je pri branju potrebno pristopiti k posamezniku ne le v okviru značilnosti posameznega življenjskega obdobja, temveč tudi pri opredelitvi smisla¹⁸, vezanega na posamezno življenjsko obdobje.

Četrta predpostavka: Branje je odnos, pogovor pa ključni spremljevalec.

Ljudje smo odnosna bitja in prav zato je premestitev v samico najhujša oblika prestopanja kazni. Pomen odnosov in medsebojnih stikov smo lahko dobro ozavestili v

¹⁸ Na tem mestu pri opredelitvi pojma smisel zadostuje že uporaba razlage na portalu FRAN. Smisel je »*kar se misli, hoče s čim doseči*: smisel njegovega ravnanja je jasen; smisel teh predpisov zelo različno razlagajo; vzgojni smisel športnih tekmovanj / vsaka kretnja je imela kak smisel; *kar dela kako dejavnost, dogajanje vredno, utemeljeno*: delo daje življenju smisel; iskati smisel; življenjski smisel; razmišljati o smislu umetnosti«

času pandemije virusa covid¹⁹. Ko posameznik stopi na bralno pot, ni sam. Pravi-loma otroka na to pot peljejo odrasli. Običajno ga odrasli izpustijo, ko prične otrok sam brati ali ko stopi na pot mladostništva. Branje je stvar odnosa, tako kot je tudi šport stvar odnosa. Odnosa, ki se lahko oblikuje znotraj družine ali v navezi do drugega odraslega spremljevalca, ki mladostnika s svojim vzorom prepriča v smiselnost določenega ravnanja in vedenja. Pogovor o čustvenem odzivu na prebrano (lahko navdušenje ali razočaranje) je spodbujevalec, ki bo mladostnika praviloma prej pritegnil na bralno pot.

Peta predpostavka: Motivacija je posledica in ne vzrok.

Odrasli pogosto razmišljamo o nemotiviranosti mladih za branje (npr. v zadnjih dveh letih tudi za gibanje ali športno udejstvovanje). Pri tem razumemo motivacijo kot rezultat njihovega notranjega vzgiba in pozabljamo ali pa se tega niti ne zavedamo, da je najprej potrebno ustvariti okolje, ki motivira. Motivacija je posledica (Mršnik, Novak, 2021) nekega ravnanja in ne vzrok. Ko zavzamemo takšno držo, lahko prevzamemo odgovornost za nemotiviranost mladih za branje nase, saj smo odrasli odgovorni za kreiranje spodbudnega okolja (npr. Siegel, 2014).

V pričujočem razmišljanju se dotikamo teme, ki običajno ni predmet razprav o bralnih navadah mladostnikov ali o bralni kulturi splošno. Želimo opozoriti na povezavo med športom in branjem ter sprožiti iskanje odgovora na vprašanje, kako mladim športnikom in športnicam približati, zgraditi ali prebuditi drugačen odnos do branja, kot ga imajo²⁰. Izhajamo iz predpostavke, da je njihov odnos do branja in knjig negativen oziroma da odnosa sploh nimajo; branje ali knjiga nista del njihovega vrednostnega sistema. Pri tem iščemo odgovor na vprašanje, kako v športnih krogih spodbujati interes za branje in približati pozitivne učinke branja v sklopu psihološke priprave²¹ (Holsedl, 2021).

Holsedl (2021) izpostavlja šest koristi branja pri mladih športnikih in športnicah:

1. širša perspektiva in učenje iz izkušenj drugih
2. znanje
3. empatija
4. prisotnost tukaj in zdaj
5. sproščanje in pred-nastopna rutina
6. mentalna stimulacija.

¹⁹ »Po dveh letih izolacije in virtualnega ali z maskami zakrinkanega komuniciranja je vsa človeška skupnost drugačna kakor pred pandemijo.« (Ramovš, 2022, str. 236). Pomemben vir je tudi dokumentarna oddaja na javni televiziji: Kako je v naši domovini bili mlad, <https://365.rtvlo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-izobrazevalni-program/174858529>. Posebej o stanju mladostnikov v času epidemije v Sloveniji: <https://www.nijz.si/publikacije/neenakosti-v-zdravju-in-z-zdravjem-povezanimi-vedenji-med-mladostniki-v-casu-pandemije>.

²⁰ Na to temo nismo zasledili nobene tematske raziskave, ki bi nam potrdila, da je splošno javno prepričanje o tem, da mladi športniki pač ne berejo, resnično. V naši raziskavi smo tako izhajali iz splošno uveljavljenega javnega stališča, da športniki niso strastni bralci in nimajo posebej razvitega odnosa do bralne kulture. To stališče velja tako za mlade kot odrasle športnike.

²¹ Holsedl (2021) govori o štirih delih celostnega pristopa k izgradnji osebnosti mladega športnika: telesna, tehnična, taktična in psihološka priprava. V sklop srednje umešča banje kot metodo za doseganje različnih ciljev psihološke priprave.

Pri pripravi programov za specifične ciljne skupine je bistvo poznavanje določenih ključnih lastnosti te skupine. S statističnimi podatki smo že izrisali velikost te ciljne skupine. Izrisati želimo še tisto, kar lahko opišemo s predstavitvijo pojma *mladinski šport* in pojma *mladostnik športnik*. Na eni strani je pojem mladinskega športa, ki se je skozi zadnjih dvajset let precej spremenil (Holsedl, 2021, Vičič, 2019), na drugi strani pojem mladostnik športnik, ki je v posameznih tipičnih elementih mladostništva diametralno nasproten t. i. tipičnemu najstniku. Športni psihologi (npr. Vičič, 2019, Holsedl, 2021) izpostavljajo razlike v mladinskem športu nekoč in danes. Opozarjajo, da je bila konkurenca nekoč manjša, kot je danes, cilji so bili nekoč manj pomembni kot danes, ko mladostniki težijo ne le k rezultatskim ciljem, temveč so cilji tudi že finančno in poklicno zaznamovani, motivacija je bila nekoč predvsem notranja, danes je praviloma zunanja, nekoč je bil trening edini pogoj za uspeh, danes se je treningu priključilo še področje prehrane, opreme in psihološke trdnosti. Mediji so imeli nekoč manjšo vlogo in so predstavljali manjši ali skoraj nikakršni pritisk na mladostnika, danes je vloga medijev večja, vezana na ustvarjanje in dostopnost idealizirane podobe idolov. Mediji praviloma poudarjajo le najboljše in izpostavljajo določen življenjski stil. Mladostnikovo ukvarjanje s športom nekoč ni bilo vezano na poklic, v današnjem času se vse več mladostnikov odloča za poklicno športno pot. Nekoč je bila prva šola, šport pa za popotnico, danes je šport na prvem mestu, šola pa za rezervo. Nekoč staršev ob mladostnikovi športni poti ni bilo, danes so ključen element mladostnikovega uspeha v športu. Posebno vlogo ima v mladostnikovem življenju danes tudi t. i. večopravnost, ki praviloma ne obstaja, saj imamo le možnost hitrega preklapljanja pozornosti med dvema različnima dejavnostima ali vidikoma iste situacije. Športni psihologi opozarjajo, da lahko dve ali več stvari hkrati počnemo le takrat, ko je vsaj ena spretnost avtomatizirana (Praktični, 2019). Nekoč je mladostnik v športu morda namenil svojo pozornost še radiu in/ali televiziji. Danes se pri pisanju o mladostniku, tudi mladostniku športniku, ne moremo izogniti digitalnemu svetu, ki bistveno oblikuje njegov vsakdan in ima za mladostnika praviloma negativne posledice (npr. Rajšek, 2022). Ugotovimo lahko, da je danes mladostnik v športu precej bolj izpostavljen najrazličnejšim pritiskom in motnjam, kot je bil nekoč. Tako se lahko prehitro zgodi, da postane ukvarjanje s športom, ki je bilo vir navdiha in temelj oblikovanja pozitivne samopodobe²², vir frustracij in negativne samopodobe.

Ob upoštevanju zakonitosti mladinskega športa danes je pri oblikovanju programa za to ciljno skupino smiselno upoštevati tudi značilnosti mladostništva na splošno in s poudarkom na mladostništvu v športu. Mladostništvo je življenjsko obdobje s svojimi zakonitostmi (npr. Siegel, 2014, Bryson, Siegel, 2018) in z mladostnikom sprejemljivimi pravili obnašanja oziroma delovanja v družbi. Razlike med t. i. tipičnim mladostnikom in t. i. mladostnikom športnikom se pojavljajo na sedmih področjih (npr. Vičič, 2019; Holsedl, 2021), in sicer: telo, odnos do drugih, odnos z vrstniki, vrednote, prosti čas, šola in odnos do športa. Ta področja so ključna in so vezana na določene psihološke razvojne naloge mladostništva.

²² »Samopodoba je celota vseh lastnosti, potez, občutij, podob, stališč, sposobnosti in drugih psihičnih vsebin, ki jih posameznik pripisuje samemu sebi na različnih področjih: telesna, socialna, poklicna, akademska/šolska, mentalna/psihična samopodoba.« (Praktični, str. 54)

Prvo področje: telo

Običajne najstniške reakcije so pri vprašanju telesa praviloma vezane na negotovost, nekoordiniranost, nesprejemanje, medtem ko se v športu zahtevata zanesljivost in obvladanje telesa.

Drugo področje: odnos do odraslih

Običajni mladostnik se v želji po osamosvojitvi upira odraslim in avtoritetam ali pa je do njih brezbrizen, v športu pa se zahtevata ubogljivost in sledenje odraslim in avtoritetam (npr. odnos športnik – trener).

Tretje področje: so odnosi z vrstniki

Bistveno vlogo za izoblikovanje osebne identitete mladostnika imajo v njegovem življenju prav vrstniki. Mladostnik si želi pripadati in biti priljubljen, reakcije običajnega mladostnika so vezane na podrejanje in negotovost. Šport pa od mladostnika zahteva neodvisnost in nepodrejanje.

Četrto področje: vrednote

V obdobju mladostništva prav proces vzpostavljanja lastnih vrednot močno poseže v življenje mladostnika. Reakcija običajnega mladostnika je eksperimentiranje. V športu so vrednote jasno postavljene in opredeljene skozi pojma »dosežek« in »biti športnik«.

Peto področje: prosti čas

Običajen mladostnik prosti čas dojema skozi predajanje užitkom in eksperimentiranju. Prosti čas mladostnika v športu zaznamuje odrekanje, saj prosti čas porabi za točno določen namen.

Šesto področje: šola

Tipični mladostnik se v sklopu šolskih obveznosti vse pogosteje srečuje s pritiskom po obvladati več in biti uspešen na višji zahtevnosti. Mladostniki na tem področju pogosto dvomijo vase, se umaknejo v svoj svet, spremljata jih strah in tesnoba, pojavi se padec motivacije. Za športnika mladostnika je pomembno, da je šola nemoteč faktor.

Sedmo področje: odnos do športa

Običajen mladostnik ima do športa podobne reakcije kot do šole, mladostnik športnik pa je na tem področju postavljen pred izziv: biti mora prepričan vase, izredno delaven in neustrašen.

Na osnovi opisane razlike med športom nekoč in danes ter razlike med reakcijami običajnih mladostnikov in mladostnikov športnikov smo dobili vpogled v značilnosti ciljne skupine, ki ji želimo približati pojma bralna pismenost in bralna kultura.

Smernice programa #športajmoinberimo

Smernice programa so oblikovane z upoštevanjem značilnosti te specifične ciljne skupine ter njihovega odnosa do drugih življenjskih področij, ki niso neposredno

vezana na športno dejavnost. Oblikovane so tudi na podobnih spoznanjih o pomenu branja pri razvoju možganov, o vplivu branja na sposobnost koncentracije in empatije. Pri oblikovanju smernic smo upoštevali strokovna izhodišča, predstavljena v uvodnih poglavjih tega prispevka.

Program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami gradi na sedmih smernicah:

Prva smernica: Za mlade športnike želimo ustvariti **okolje**, v katerem bo branje knjig sprejeto kot del njihovega razvoja in jim bo omogočalo lažje, boljše, uspešnejše in učinkovitejše usklajevati športno, akademsko (šolsko) ter osebno življenje ter postaviti gradnike za nadaljnjo življenjsko pot. Povezave med družino, šolo, klubom, reprezentanco in knjižnico lahko ustvarijo ustrezno spodbudno okolje.

Druga smernica: Vplivati želimo na **odnos mladih športnikov do branja** ter širiti **védenje**, da je bralna pismenost temeljna zmožnost za pridobivanje in ustvarjanje novega znanja v njihovem osebnem, akademskem in športnem življenju.

Tretja smernica: Mladim športnikom želimo predstaviti **branje kot veččino**, ki jo lahko izboljšajo. S treningom branja lahko vplivajo na razvoj svojih možganov in tako sproščajo tiste rezerve, ki jim pomagajo, da so lahko še boljši tako na športni kot akademski poti.

Četrta smernica: Sodobne raziskave izpostavljajo **pomen branja pri razvoju in delovanju možganov** ter oblikovanju miselnosti posameznika, kar lahko ključno vpliva na športno, akademsko ter zasebno življenje mladega športnika. V tem kontekstu jih želimo ozavestiti tudi o vplivu tehnologije z zasloni na njihovo akademsko, športno in zasebno življenje.

Peta smernica: Mladim športnikom želimo predstaviti **branje knjig kot sestavni del priprave na tekmovanja**, ki jim nudi možnost napredovanja na njihovi športni, akademski in osebni poti. Branje spoznajo ne le kot prostočasno dejavnost, temveč kot tehniko, ki jim daje možnost takega napredovanja. Prednost dajemo skupinskemu branju v različnih oblikah ter skupnemu pogovoru o prebranem.

Šesta smernica: Za mlade športnike oblikujemo **individualne bralne nasvete**.

Sedma smernica: Branje knjig želimo predstaviti **kot redni del procesa športnih priprav in treningov, tudi kot podporo pri pripravah na tekmovanja**. S pomočjo tega programa je model trenažnega procesa sestavljen iz štirih stebrov:

- Informacije/znanje o izbrani športni panogi
- Informacije/znanje o fizični pripravljenosti
- Informacije/znanje o zdravi športni prehrani
- Informacije/znanje o psihološki pripravi ali predpripravi na psihološko pripravo – trening koncentracije, osredotočenosti, sodelovanje, spoznavanje čustev, empatija itn. (t. i. športna inteligenca).

Smernice programa uporabljamo pri pripravi letnih programov, posameznih dogodkov v sklopu letnih programov, pri izbiri in pripravi knjižnih priporočil ter pri predstavljanju pomena programa ter pomena branja v celostnem razvoju mladega športnika in športnice.

Raziskovalni problem

Zanimalo nas je, ali lahko za mlade športnike in športnice v starostni kategoriji med 15. in 19. letom oblikujemo takšno promocijo branja, ki bo temeljila na sodobnih trendih t. i. vplivnežev²³, hkrati pa te elemente nadgradila z elementi vzgleda²⁴, ki jih pred mlade športnike in športnice prinašajo vrhunski športniki in športnice. V središče našega zanimanja smo postavili ugotavljanje vpliva stališč vrhunskih športnikov in športnic o pomenu branja kot ene od možnih izbir pri treningu koncentracije in psihični pripravi na športno tekmovanje. Zanimali so nas odzivi mladih športnikov in športnic, ki so te izjave neposredno slišali na dogodkih. Pri oblikovanju programa za mlade športnike in športnice v starostni kategoriji med 15. in 19. letom smo upoštevali nekatere posebne lastnosti te ciljne skupine, ki smo jih prepoznali pri spodbujanju bralne kulture mladim hokejistom in hokejistkam (Fras Popović, 2021), in nanje opozarjajo tudi športni psihologi (npr. Vičič, 2019, Holsedl, 2021), in sicer:

- ta ciljna skupina mladih ves prosti čas (torej tisti čas, ki ga ne namenjajo šolskim aktivnostim) posveča športu,
- šport je zanje pomemben element njihove osebne identifikacije in se identificirajo najprej kot športniki ali športnice,
- mladi, ki so med letoma 2019 in 2022 stari od 15 do 19 let, so generacija, ki je zrastle s pametnimi telefoni in branja praviloma ne dojema kot izbiro za preživljanje prostega časa niti kot metodo psihološke priprave za izboljšanje športnih rezultatov. V največji meri ga povezujejo z opravljanjem šolskih obveznosti.

Želeli smo preveriti naslednje:

- ali lahko vrhunski športniki in športnice, vključeni v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami, z izražanjem svojih izkušenj ovržejo splošno prisoten stereotip, da športniki in športnice nimajo pozitivnega odnosa do branja,
- na kakšen način mladim športnikom in športnicam, starih od 15 do 19 let, predstaviti branje kot uporabno metodo za koncentracijo ali podlogo za sistematično psihološko pripravo,
- ali lahko v sodelovanju splošne knjižnice in srednje šole nadgradimo lokalno zastavljen program v nacionalni in ga prenesemo v drugo lokalno okolje,
- ali lahko z vrhunskimi športniki in športnicami, vključenimi v program spodbujanja branja, vzpostavimo model vzgleda, ki mladim športnikom in športnicam podaja odgovor na dve ključni vprašanji: zakaj in kako brati v trenutnih družbenih okoliščinah,
- ali je pri mladih športnikih in športnicah, starih od 15 do 19 let, pomembneje podati odgovor na vprašanji *zakaj danes brati* in *kako danes brati* kot pa na vprašanje *kaj brati*.

²³ Vplivnež – »kdor z ugledom, ki ga uživa znotraj mreže sledilcev, bralcev, zlasti na družbenih omrežjih, pomembno vpliva na njihove odločitve, življenjski slog. Sinonim: influencer« Portal Fran.

²⁴ »oseba, stvar z zelo izrazitimi, opaznimi lastnostmi, značilnostmi, po katerih (naj) se kdo ravna, jih posnema« Portal Fran.

Na štiri glavna raziskovalna vprašanja smo vezali tudi dodatno raziskovalno vprašanje o vplivu:

- ali lahko zaznamo spremenjen odnos mladih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati
- ali lahko prepoznamo pozitivno spremenjen odnos vrhunskih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati.

Opredelitev termina *vpliv* povzemamo po mednarodnem standardu ISO 16439:2015 Informatika in dokumentacija – Metode in postopki za ocenjevanje vpliva knjižnic (2015), ki pravi, da je vpliv »sprememba ali razlika v vedenju posameznika ali družbe, ki je posledica stika s storitvami knjižnice. Sprememba je lahko opredmetena ali neopredmetena.« (ISO, 2015, str. 10)

Metodologija

Za pridobivanje rezultatov v tem prispevku smo uporabili metodo akcijskega raziskovanja, nestrukturirane intervjuje, metodo opazovanja, analizo vsebine ter longitudinalno študijo štiriletnega spremljanja izvajanja programa in analizo ureničevanja smernic programa.

»Poglavitni cilj akcijskega raziskovanja ni testiranje hipotez ali oblikovanje teorije na podlagi empirične evidence, temveč uporaba (Adam, 1990).« (Raziskovalne, 2005: 135) V našem primeru je bilo akcijsko raziskovanje primerna metoda, saj gre »za prenos teoretskih spoznanj in informacij v določeno družbeno okolje, z namenom sooblikovanja in načrtovanja različnih sprememb in analitičnega spremljanja njihovih učinkov (Adam, 1990).« (prav tam) Akcijsko raziskovanje smo uporabili tudi v primeru dela z mladimi hokejisti in hokejistkami.

»Glavni namen akcijskega raziskovanja v šolah je torej pomoč pri izboljšanju kakovosti učenja in pouka s tem, da omogoči premišljeno vpeljevanje sprememb s strani tistih, ki jih le-te zadevajo. Ob tem gre za troje povezanih vidikov: za izboljšanje same vzgojno-izobraževalne prakse, za boljše razumevanje te prakse ter za izboljšanje pogojev in okoliščin, v katerih se ta praksa odvija.« (Maretič Požarnik, 2013: 16)

Tako kot v raziskavi spodbujanja motivacije za branje pri mladih hokejistkah in hokejistih (Fras Popović, 2021) smo tudi v tem primeru združili oba izpostavljen vidika metode akcijskega raziskovanja, in sicer prenos iz teorije v prakso ter spremembe v program vnašali z uporabo troje povezanih vidikov, kot jih opredeli Maretič Požarnik. Omogočili so sprotno evalvacijo in prilagajanja programa glede na potrebe, pogoje in okoliščine vključenih.

Akcijsko raziskovanje smo kombinirali z uporabo dveh metod, ki sodita na polje kvalitativnega raziskovanja, in sicer metodo opazovanja in metodo analiza vsebine. V naši raziskavi smo uporabili metode kvalitativnega raziskovanja, saj razpolagamo predvsem s podatki v obliki besed, zgodb, pripovedi (Raziskovalne, 2005, str. 152). Številčne podatke uporabljamo za izris vzorca, medtem ko do vsebinskih ugotovitev prihajamo z nemerljivimi podatki. Če je metoda opazovanja precej jasno razumljiva in je bistveno, da upoštevamo vnaprej določene kriterije, lahko metodo analize

vsebine pogosto zamenjamo z vsebinsko analizo, na kar opozarja tudi Šaupperl (Raziskovalne, 2005, str. 157). Analiza vsebine je torej raziskovalna metoda, s katero iščemo in ugotavljamo vzorec vedenja ali dogodkov v zbranih podatkih. Enota analize je lahko poved, govor, izjava intervjuvanca ali opazovanca, zato je bila zelo primerna za našo raziskavo. S to metodo smo analizirali 39 nestrukturiranih intervjujev, ki smo jih opravili z vrhunskimi športniki in športnicami, ter vprašanj in izjav 32 mladih športnikov in športnic, ki so jih zastavili ali podali ob zaključku posameznega dogodka. Nestrukturirani intervjuji so bili vezani na vsebinska izhodišča, ki so jih imeli moderatorji vnaprej pripravljena in izhajajo iz strokovnih smernic programa #športajmoinberimo, predstavljenih v prvem delu tega prispevka. Pri analizi vsebine smo iskali izjave, stališča, s katerimi intervjuvanci izražajo odnos do branja, psihološke priprave in zaslonskih medijev. Ta sklop nam je služil za iskanje odgovorov na vprašanje, zakaj danes mladim športnikom in športnicam ponuditi branje kot del procesa priprav na tekmovanja.

Namenski vzorec raziskave predstavljata dve kategoriji. V izvajanje programa so bili na eni strani vključeni dijaki in dijakinje, ki obiskujejo športne oddelke²⁵ v srednji šoli ali imajo status perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole, na drugi strani so bili vključeni vrhunski športniki in športnice. Vzorec zajema prvi pilotni in testni dogodek, kjer smo imeli dva vrhunska športnika in eno vrhunsko športnico ter 82 dijakov in dijakinj športnih oddelkov ali dijakov in dijakinj²⁶ s statusom perspektivnega športnika. V prvem pilotnem dogodku smo vključili tudi 37 učencev in učenek s statusom perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole. V naslednjem letu izvajanja programa smo vzorec zaradi epidemioloških ukrepov prilagodili, saj so bile zahtevane zaprte skupine. Učenci in učenske iz osnovnih šol so se nam na določenih dogodkih pridružili ponovno v letu 2022, ko so to dopuščali ukrepi za zaježitev epidemije. Celotni vzorec zajema tako 13 dogodkov²⁷, 983 dijakov in dijakinj športnih oddelkov ali s statusom perspektivnega športnika, 56 učencev ali učenek s statusom perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole in 36²⁸ vrhunskih športnikov in športnic. Prisotnih je bilo tudi 47 odraslih spremljevalcev mladostnikov in mladostnic. Udeleženci v vzorcu na obeh straneh, torej na strani obiskovalcev (mladi športniki) in na strani gostov (vrhunski športniki), so primerljivi v smislu značilnosti vzorca. Na strani udeležencev so to mladi športniki in športnice od 15 do 19 let, ki obiskujejo posebni oddelek srednješolskega programa, na dogodek pridejo v organizirani obliki in s spremstvom odrasle osebe, na vsakem dogodku so prisotna tako dekleta kot fantje in vsi se v svojem prostem času intenzivno ukvarjajo z izbrano športno panogo, v kateri sodelujejo tudi na

²⁵ Dijaki in dijakinje športnih oddelkov za vpis v te oddelke potrebujejo status športnika.

²⁶ Dijaki in dijakinje, ki niso vključeni v športni program gimnazije, pa imajo status športnika.

²⁷ V letu 2019 smo izpeljali prvi, pilotni dogodek, v letu 2020 smo izpeljali tri dogodke, v letu 2021 pet dogodkov, v letu 2022 je v načrtu deset dogodkov, v analizo pa je vključenih le pet, ki so bili izpeljani do 10. junija 2022. Vsak dogodek je povezal tri vrhunske športnike in povprečno 54 mladih perspektivnih športnikov in športnic. Vzorec je skozi več čas izvajanja programa enak.

²⁸ Na vsakem dogodku so prisotni kot sogovorniki trije vrhunski športniki ali športnice. Skupno število udeležencev glede na število dogodkov bi bilo 39, a sta bila dva vrhunska športnika in dve vrhunski športnici gostje na dveh oziroma treh dogodkih. Pri analizi vsebine se upošteva vsebina 39 nestrukturiranih intervjujev.

različnih tekmovalnih nivojih. Na strani gostov so to vrhunski športniki in športnice, ki so dosegali v aktivnem športnem obdobju rezultate na najvišjem nivoju in so ob zaključku športne kariere nadaljevali s šolanjem v različnih oblikah. Pri izbiri sogovornikov na strani športnikov so pri oblikovanju vzorca prisotni trije kriteriji: število sogovornikov (vedno so trije sogovorniki), panožna raznolikost: poletni in zimski športi, ekipni in individualni športi ter vključenost v različne oblike formalnega ali neformalnega²⁹ izobraževanja. V raziskavi smo tako lahko opazovali ravnanje in odzive udeležencev opredeljene ciljne skupine. Opazovali smo odziv mladih na dogodku samem, in sicer smo opazovali: izkazan interes, osredotočenost, zastavljanje vprašanj in izkazano željo, da po dogodku pristopijo osebno do vrhunskih športnikov. To smo spremljali v določenem časovnem obdobju in v različnih lokalnih okoljih, kjer smo preverjali možnost vzpostavitve sodelovanja po istem modelu: OKS – splošna knjižnica – gimnazija.

Akcijsko raziskovanje na našem primeru je imelo posamezne faze, pomembna faza je bila evalvacija vsakoletne izvedbe in na tej osnovi zasnovano preoblikovanje programa za nadaljnjo izvajanje. Evalvacija je potekala v sodelovanju med knjižničarji in učitelji ter koordinatorji programa na nacionalni ravni, v dveh primerih so bili v evalvacijo vključeni tudi dijaki in dijakinje. Posamezne faze akcijskega raziskovanja smo pripravljali na osnovi raziskave strokovne in znanstvene literature ter na osnovi metode opazovanja udeležencev v procesu akcijskega raziskovanja. Izbrana raziskovalna metoda nam je omogočila, da smo bili neposredno vključeni v izvajanje in spremljanje raziskave. Spremljanje izvajanja programa skozi določeno časovno obdobje, ob ponovitvah in ob primerljivih vzorcih nam je dalo uporabne rezultate. Program smo izvedli v dveh oblikah: brez epidemioloških omejitev in z njimi. Pri primerjavi tako pridobljenih podatkov nismo ugotovili vsebinskih razlik.

Rezultati in razprava

Program spodbujanje branje med mladimi športniki in športniki, ki se imenuje #športajmoinberimo, je nastal na ugotovitvah raziskave (Fras Popović, 2016, 2021) o spodbujanju motivacije za branje pri mladih hokejistih in hokejistkah. Čeprav ne gre za starostno primerljivo skupino, smo prišli do podobnih spoznanj, predvsem zaradi ugotovitve, da je za otroka ali mladostnika, ne glede na njegovo starost, identifikacija s športnim udejstvovanjem najmočnejši element odraščanja in odločanja. To, da se otroci ali mladostniki opredelijo kot športniki, jim pomeni največ in ukvarjanju s športom so pripravljani podrediti zelo veliko. Če je nekoč veljalo, da je najprej šola, nato šport, to danes več ni prevladujoča usmeritev (Holsedl, 2021), saj mladi športniki dajejo na prvo mesto šport. Da bi uspeli v športu, so pripravljani narediti veliko. Iz pridobljenih intervjujev smo ugotovili, da so na podlagi vzgleda pričeli razmišljati tudi o drugačnem odnosu do branja oziroma so branje pričeli dojemati širše kot le šolsko obveznost.

²⁹ Oblika neformalnega izobraževanja, v katero so vrhunski športniki ali športnice po končani kariери pogosto vključeni, je tudi program Olimpijskega komiteja Slovenije Usposabljanje strokovnih delavcev v športu.

S pomočjo izbranih raziskovalnih metod smo ugotovili naslednje:

- Vrhunski športniki in športnice, vključeni v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami, z izražanjem svojih izkušenj lahko ovržejo splošno prisoten stereotip o tem, da športniki in športnice nimajo pozitivnega odnosa do branja, saj se je skozi analizo vsebine nestrukturiranih intervjuje izkazal izredno pozitiven odnos do branja, prisotnosti branja v različnih življenjskih obdobjih in branje za različne namene. V analizi vsebine so bila pogosto izpostavljena pozitivna stališča vrhunskih športnikov in športnic³⁰ do branja in izražen izredno pozitiven odnos do branja ter s tem visoka stopnja bralne kulture. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Knjiga me je vrnila v nekem trenutku, ko ni kazalo najbolje, nazaj na tirnice.«

»Dokler nimaš znanja, ne moreš filtrirati, kaj je neumno, lažno ali celo škodljivo na socialnih omrežjih. Da lahko filtriraš, rabiš znanje. Znanje pa je v knjigah.«

»Ko sem prišel v Ameriko, sem poiskal stripe, da sem se naučil jezika. Takrat ni bilo pametnih telefonov, da bi si pomagal s prevajalnikom. Prebral sem goro stripov.«

»Uh, za vsako knjigo, ki sem jo prešprical v srednji šoli, mi je bilo kasneje žal. In enkrat sem jo moral oddelati!«

»Ko berem, treniram fokus. Če nisem fokusirana na to, kar berem, mi misli gredo proč. In nimam pojma, kaj berem. Pa je potrebno spet začeti znova. Podobno je potem pri treningu. Če nisem pri stvari, adijo!«

»Knjiga mi je rešila kariero. Ko sem ležal v postelji s poškodbo kolena, mi je bratranec prinesel knjigo. Ko sem jo prebral, sem si mislil: 'Ha, če je njemu uspelo premagati raka in nadaljevati športno pot, potem tudi mene ne bo ustavila poškodba kolena.«

»Na letališču sem imel vedno težave s težo prtljage. Pa ne zaradi športne opreme, temveč zaradi knjig, ki sem jih tovoril s seboj na tekmovanja. Ob večerih sem bral svojim športnim kolegom. Na glas.«

»Ne pozabite pisati z roko. Le tako lahko včasih pokažete znanje. Da znate še kaj napisati.«

- Mladim športnikom in športnicam, starim od 15 do 19 let, lahko predstavimo branje kot uporabno metodo za koncentracijo ali podlogo za sistematično psihološko pripravo z metodo vzgleda, in sicer s sodelovanjem z vrhunskimi športniki in športniki. Ključen element pri tem je identiteta športnika in s tem vzgled³¹. Analiza vsebine in opazovanje sta prinesla pred nas spoznanje, da je lahko tudi negativno naravnana izjava³² o pomenu šolanja ali branja s strani vrhunškega

³⁰ Na tem mestu je potrebno poudariti, da vrhunski športniki in športnice na teh dogodkih ne spremljajo drug drugega. Le en dogodka na leto posnamemo in ta je v celoti javno dostopen, tako da je izključena možnost pripravljenih izjav z namenom ustvarjanja boljše javne podobe. Ker so izjave vrhunskih športnikov in športnic vedno povezane z zgodbo iz njihovega življenja, ki v središče postavlja določeno, praviloma negativno izkušnjo (npr. poškodbo, trema, rezultatska kriza), so izredno verodostojne in prepričljive.

³¹ Enake misli kot vrhunski športnik ali športnica jim lahko nameni tudi npr. učiteljica, knjižničarka ali tudi starši doma. Učinek ni enak.

³² Primer takšne izjave je bil npr. izjava o tem, da je sedaj čas za šport, za branje imajo še čas kasneje, ko telo več ne bo dopuščalo določenih fizičnih obremenitev. Mladi so se na to izjavo odzvali s smehom, a smo v pogovorih z njimi ugotovili, da so jo vseeno sprejeli kot napotek, da naj tudi na branje ne pozabijo.

športnika ali športnice pri mladih športnikih ali športnicah pozitivno sprejeta in pri mladih sproži razmišljanje o pomenu branja in šolanja v okviru njihovega športnega udejstvovanja, ne le kot o šolskih obveznostih. V analizi vsebine in pri opazovanjih so bila pogosto izpostavljena pozitivna stališča vrhunskih športnikov in športnic do vloge in pomena branja kot metode za koncentracijo ali predpripravo za sistematično psihološko pripravo. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Pomembno se je truditi, da se vedno bolj približaš najboljši verzije sebe. In da si tukaj, v tem trenutku. To si lahko tudi s knjigo.«

»Naši možgani so zelo zanimivi. Nanje lahko vplivaš z manipulacijo ali inspiracijo. Samo, da to spoznaš, moraš tudi kaj prebrat.«

»V enem trenutku kariere sem vse, kar sem morala zvedeti o sebi, izvedela iz knjig.«

- Z vrhunskimi športniki in športnicami, vključenimi v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športniki, lahko vzpostavimo model vzgleda, ki mladim športnikom in športnicam podaja odgovor na dve ključni vprašanji: zakaj in kako brati v trenutnih družbenih okoliščinah. Mladostniki ne delujejo na daljavo, mladostnikom lahko prideš do živega le v živo, zato so pomembni neposredni stiki med vrhunskimi in perspektivnimi športniki. Pri tem smo ugotovili, da je osebna zgodba najprepričljivejši motivator za oblikovanje ali preoblikovanje stališč mladega športnika ali športnice, saj se v obdobju najstništva lahko prepoznajo skoraj vsi v naslednji izjavi vrhunškega športnika ali športnice: »Šport je naša osebna identiteta in težko je, ko enkrat nehaš tekrovati.« V analizi vsebine smo ugotovili močno pozitivno izpostavljena stališča do branja knjig v tiskani obliki v nasprotju z zaslonskim branjem, ob tem tudi razlikovanje izbire načina branja glede na vsebino branega. Vrhunski športniki in športnice dajejo prednost tiskani knjigi v primeru leposlovja ali obsežnejših študij, aktualne strokovne ali znanstvene članke berejo tudi na zaslonu, za namen študija jih natisnejo na papir. Vrhunski športniki in športnice izpostavijo prednost e-knjig in bralnikov pri potovanjih na priprave in tekme, ko je prisotna omejitev prtljage. Izpostavijo razliko med globokim branjem in plitvim branjem in to ponazorijo z lastnimi izkušnjami. V analizi vsebine smo ugotovili tudi močno izraženo pozitivno stališče do nujnosti branja. Na vprašanje zakaj danes brati smo v analizi vsebine nestrukturiranih intervjujev ugotovili, da je najpogostejši razlog vezan na spoznavanje sebe kot človeka, iskanje načinov za premagovanje stik, pridobivanje informacij o delovanju človeškega telesa in iskanju motivacije v opisanih življenjskih zgodbah drugih športnikov ali športnic. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Ne glede na to, kaj si želimo, se bodo vedno pojavile ovire, a pojavila se bodo tudi mamljiva parkirišča, na katerih bi se kar ustavili, toda potrebno je iti dalje. Ta mamljiva parkirišča so danes pametni telefoni, naj vas ne zadržijo na parkirišču, pojdite naprej po vaši poti.«

»Ko primeš knjigo v roke, je to to. To ni kar neko drsanje po telefonu.«

»Ne vem, kakšen talent bi moral biti, da bi brez vztrajnosti dosegel nivo vrhunškega športnika. Pri treningu vztrajnosti pa pomaga tudi branje.«

»Ko primeš knjigo, odplavaš. Ko primeš knjigo, ni več tempiranega časa.«

»Treba je brati knjige. Športni Instagram ni trening.«

»Vzpostavite svojo zakladnico znanja in to z branjem.«

»Na treningu vedno popravljamo nekaj, kar ni dobro. A pri tem imamo možnost izbire besed, s katerimi popravljamo tisto, kar ni dobro. Lahko gradimo ali zrušimo samozavest. Prave besede, ki gradijo, najdemo z branjem in znanjem.«

- Pri mladih športniki in športnicah, starih od 15 do 19 let, je pomembno najprej odgovoriti na vprašanje *zakaj danes brati* in *kako danes brati*, nato pa sledi odgovor na vprašanje *kaj brati*. Ugotovili smo, da je pri tej ciljni skupini pri spodbujanju, gradnji ali negovanju bralne motivacije ali odnosa do branja ter s tem vzpostavljanja bralne kulture izredno pomemben element vzgled. Ta vzgled pa ne more biti katerakoli odrasla oseba³³, temveč smo z opazovanjem ugotovili, da dosežejo vrhunski športniki in športnice s svojim avtentičnim nastopom ter deljenjem osebnih izkušenj glede odnosa do branja izredno močno reakcijo pri mladih športnikih in športnicah. Ko s pomočjo vzgleda pritegnemo njihovo pozornost in zanimanje, je ključno, da jim znamo svetovati, kaj je vredno brati. Pri tem smo ugotovili, podobno kot pri spodbujanju motivacije pri mladih hokejistih in hokejistkah, da so pomembni individualni bralni nasveti. Ta ugotovitev je bila v sklopu akcijskega raziskovanja umeščena v nadaljevanje programa in konkretizirana z mesečnimi knjižnimi priporočili, ki so dostopna pod naslovom *Kaj brati, da diši po športu?* Ugotovili smo, da je za mlade športnike in športnice, pa tudi za njihove spremljevalce, pri izbiri bralnega gradiva vedno pozitivno sprejeta kakršna koli povezava s športnim življenjem. Pomembno vlogo odigrajo športne vrednote, način življenja, etična drža posameznika, premagovanje težkih situacij, ki niso nujno vezana na neko določeno športno panogo, a prinašajo spoznanja o človekovi miselni moči. Pri tem smo potrdili v knjižnični praksi prepoznano dejstvo, da imajo mladi radi povezavo s svetom odraslih, zato knjižna priporočila za mlade pripravljamo v skupni rubriki³⁴ za mlade in odrasle. Pri preverjanju odzivov na bralna priporočila smo ugotovili, da mladi tudi pri knjigah želijo to, kar jim ponuja internet, torej odgovor na njihove individualne interese. Internet oziroma iskalniki so sistemsko programirani tako, da odgovarjajo na posameznikove individualne potrebe³⁵. To je nekaj, kar je smiselno upoštevati pri spodbujanju branja in gradnji bralne kulture

³³ Kljub temu da je v obdobju mladostništva najpomembnejši element oblikovanja mladostnikove identitete povezanost s prijatelji in vrstniki (npr. Siegel, 2014), je pri mladostniku športniku vzgled vezan na področje, ki ga v največji meri opredeljuje, saj prav iz tega gradi lastno identiteto (Vičič, 2019).

³⁴ Knjižno priporočilo ima tri rubrike: za otroke, za mladino in odrasle ter bralce strokovnih vsebin. Od novembra 2020 do junija 2022 smo predstavili 40 knjig. Knjižna priporočila so dostopna na spletni strani Mariborske knjižnice, Olimpijskega komiteja Slovenije in izbranih knjižnic ter portalih. Mesečno so objavljena tudi v elektronskem novičku E-krogi, ki jih OKS posreduje na 3.500 naslovov in jih tako prejmejo predvsem posamezniki, v življenju katerih ima šport pomembno vlogo, manjšo pa morda bralna kultura. Slednje sklepamo na osnovi splošnih načinov ravnanja pri prijavljanju na posamezna elektronska sporočila. Posameznik se prijavi na prejetje sporočil s takšno vsebino, ki ima v njegovem vrednostnem sistemu pomembno mesto.

³⁵ To smo kot uporabniki doživeli skoraj vsi, ki smo kdaj kakšen produkt ali storitev iskali po internetu. Nato se nam v naslednjih dneh zelo pogosto sami ponujajo oglasi ali vsebine, vezane na naše prvotno iskalno zahtevo.

pri mladostnikih: upoštevati individualni interes ter priporočila prilagoditi za posameznega bralca³⁶ ali nebralca.

- Na dogodkih smo zaznali zelo pozitiven odziv mladostnikov. Odrasli spremljevalci in spremljevalke, ki jih poznajo iz šolskega okolja, so bili presenečeni nad njihovo osredotočenostjo, mirnostjo, poslušanjem ter zastavljanjem vprašanj. Izkazan interes smo beležili skozi tri elemente: zastavljanje vprašanj, saj ni bilo niti enega dogodka, na katerem mladi ne bi vrhunskim športnikom in športnicam zastavili kakšnega vprašanja, željo po skupnem fotografiranju (tudi z maskami in upoštevanjem varnostne razdalje) ter s čakanjem v vrsti na avto-gram športnikov in športnic.
- Potrdili smo, da je možno lokalno zastavljen program v sodelovanju s partnerji prenesti na nacionalni nivo in ga nato prenesti v posamezna lokalna okolja. Pri tem je bistveno vodilo ravnanja in sodelovanja, da dobrih praks ne moremo kopirati, če jih ne razumemo in prilagajamo značilnostim lokalnega okolja. Splošna knjižnica kot spodbujevalec kulture sodelovanja in kot postavljalca mostov med različnimi deležniki v svetu posamezne ciljne skupine, torej v našem primeru v svetu mladostnikov, uresničuje svoje poslanstvo, ki »uveljavlja vrednote razvoja, obveščenosti, izobraženosti in kulturne ter družbene povezanosti.« (Strokovna, 2019, str. 10)
- Skozi daljše časovno obdobje smo lahko zaznali spremenjen odnos mladih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #sportajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati. Nekateri mladostniki so se dogodka udeležili večkrat (npr. v Mariboru do sedaj že trikrat, prvič so se ga udeležili npr. v prvem letniku srednje šole, v Novem mestu in Murski Soboti so se ga udeležili mladostniki do sedaj dvakrat, le Koper je primer, kjer je bilo sodelovanje ob treh dogodkih vzpostavljeno z dvema srednjima šolama) in tako lahko iz njihovih ravnanj sklepamo na določene spremembe v odnosu do branja. Če so na prvem dogodku še govorili o tem, da so prišli na nekaj, kar jih sploh ne zanima, so na drugi ali tretji dogodek prišli že s pripravljenimi vprašanji za vrhunske športnike. Pomembnejšo spremembo predstavlja njihovo zavedanje, da je branje na zaslonih drugačno od branja knjig, in so v pogovorih tudi jasno povedali, da so ob branju zaslonov manj zbrani. Bistveno spremembo pa smo zaznali v njihovem odnosu do branja kot možnosti izbire pri psihični pripravi, pri urjenju koncentracije in pri premagovanju težjih trenutkov (npr. poškodba, neuspeh) z branjem biografij ali avtobiografij športnikov. V raziskavi smo ugotovili, da so mladi, ki so bili večkrat udeleženi na teh dogodkih, naredili premik od razumevanja branja kot le šolske obveznosti v branje, ki jim lahko pomaga na športni poti.

³⁶ Pri prilagajanju ponudbe individualnim interesom mladega bralca, ki obiskuje knjižnico, lahko uporabimo referenčni pogovor. Pri nebralcu ali bralcu, ki ne obiskuje knjižnice, je potrebno vzpostaviti drugačne metode, a v vsakem primeru pride tudi v teh odnosih med knjižničarji, učitelji, vzgojitelji, starši, trenerji in mladostniki do določene točke, kjer je smiselno uporabiti elemente referenčnega pogovora.

- V raziskavi nismo mogli prepoznati pozitivno spremenjenega odnosa vrhunskih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati, saj se je izkazalo, da imajo vsi sodelujoči vrhunski športniki in športnice izredno pozitiven odnos do branja. Imajo pa različno razvite bralne navade, različne bralne okuse, branje ima zanje različno pomembno vlogo v posameznih obdobjih njihovih športnih in osebnih življenj. Opazili smo tudi razliko (po sodelovanju v tem programu) pri dojemanju, kaj vse pomeni biti bralec. Npr. nekateri vrhunski športniki in športnice so zase menili, da niso bralci, ker berejo predvsem strokovno literaturo in stripe, zahtevno³⁷ ali klasično leposlovno literaturo pa le občasno. V pogovoru se je izkazalo, da so izredni bralci, da jih knjige spremljajo na vseh poteh in v različnih življenjskih situacijah, da strokovne vsebine sedaj najpogosteje spremljajo na zaslonu, vendar za potrebe strokovnega izpopolnjevanja naročijo tiskano verzijo knjige. Tako smo vplivali tudi na pozitivno dojemanje branja strokovne literature in stripov. Na drugi strani pa se je pokazalo, da so tisti športniki in športnice, ki so bili večkrat gostje na tem dogodku, v svojih razmišljanjih šli vse globlje in pustili še močnejši učinek na mladih. Potrdilo se je, da mladi najbolj cenijo iskrenost in neposrednost, ki je zaznamovala vse podeljene zgodbe in izkušnje vrhunskih športnikov in športnic. Ugotovili smo, da je bil pomemben trenutek tudi zaključek dogodka, ko smo se gostom zahvalili s knjižnim darilom³⁸ in so ga ti sprejeli z nenarejenim navdušenjem.

Spoznanja, ki so jih pridobili mladostniki, posledično pa tudi odrasli spremljevalci na dogodkih oz. pri sodelovanju v tem programu, in mi v sklopu raziskave, lahko strnemo v naslednje točke:

- Branje je stvar odnosa. Tako kot pri športu ne štejejo samo rezultati, temveč vse bolj celostni pristop posameznika (tudi k vsebinam, ki se odvijajo ob tekmovališču ali prostoru za trening), je branje večšina, ki omogoča precej več kot le opravljeno domače branje ali prebrano knjigo za maturitetni esej. A da mladi to sprejmejo, je ključno, da to slišijo od tistih, ki so na njihovi vrednostni lestvici precej visoko.
- Branje je stvar vzgleda. Ne glede na to, da se branje na osnovi vzgleda najprej vzpostavi v družini, je v obdobju mladostništva nujno, da se ta vzgled iz družinskega okolja prenese tudi na okolje, ki je mladostniku po njegovih vrednotah in interesih najpomembnejše. Pri mladih športnikih in športnicah predstavlja pomemben vzgled trener. Podobno vlogo lahko imajo vrhunski športniki in športnice iz domačega, lokalnega ali nacionalnega okolja, ki jih mladi športniki in športnice spremljajo na televizijskih zaslonih ob njihovih tekmovanjih, nato pa jim v živo spregovorijo o svoji športni poti in predstavijo svoj odnos do branja ter knjig.
- Branje je stvar izbire. Niti odrasli in niti mladi ne bodo in ne bomo vsi brali. Ko imamo možnost izbrati, kaj bomo brali, se uveljavlja tista osnovna dinamika človekovega razvoja, ki premika, spodbuja in navdušuje. V sklopu programa pripravljamo knjižna priporočila, izbor in povezave le-teh s smernicami programa pa bo predmet naslednjega prispevka, s katerim bomo skušali podati odgovor

³⁷ V raziskavi nismo preverjali, kaj so razumeli pod pojmom zahtevna ali klasična literatura.

³⁸ Knjižni dar vsa leta programa prispeva Javna agencija za knjigo RS.

na individualne interese posameznika, saj vse enako za vse pri spodbujanju branja ne deluje.

V sklopu raziskave nismo posebej preverjali učinkov na širši prostor, a smo jih zaznali in zabeležili. Program *#športajmoinberimo* je predramil sodelovanja v okviru posamezne osnovne šole (npr. sodelovanje športnega pedagoga pri urah slovenščine ali pri razredni uri; sodelovanje šolske knjižničarke in aktiva slavistov in športnih pedagogov), oblikovanje vsebine posebne prireditve za najboljšega športnika in športnico na srednji šoli in strokovne prispevke na temo spodbujanja branja v športnih oddelkih. Opisani program je navdihnil tudi smernice Nacionalnega meseca skupnega branja 2022, ki je glavne aktivnosti gradil okrog povezave branja in gibanja.

Zaključek ali kaj storiti, ko motiviranost ne motivira

V prispevku predstavljamo izvajanje programa *#športajmoinberimo* v obdobju od leta 2019 do junija 2022. S pomočjo izbranih raziskovalnih metod smo ugotovili, da smo pri izbrani ciljni skupini uspeli vzpostaviti povezavo med bralno pismenostjo, bralno kulturo in športnim udejstvovanjem ter tako predstaviti razumevanje, da je bralna pismenost, podobno kot določena športna panoga, zmožnost in praksa, ki jo je možno natrenirati, torej z določenimi rednimi vajami osvojiti do določene točke spretnosti.

Potrdili smo lahko predpostavko, s katero smo vstopili v program: če mladim, ki se ukvarjajo s športom, predstavimo obvladanje določene veščine kot del treninga, sprejmejo to razlago drugače, kot sprejmejo povezavo med obvladanjem veščine in učenjem. Pri mladih, ki se v prostem času pretežno ukvarjajo s športom, smo z izbrano metodo uspeli ublažiti njihovo predstavo, da je bralna pismenost nekaj, kar se odvija le pri urah slovenščine. Izbrana metoda dela (torej dogodek v živo) je bila vezana na osebni stik z vrhunskimi športniki in športnicami in njihovo deljenje njihovih konkretnih življenjskih izkušenj z mladimi športniki in športnicami. Mladi športniki in športnice so tako spoznali, da je bralna pismenost precej močnejše vpeta v človekovo življenje, kot si predstavljajo, in da prežema vse človekove dejavnosti. To spoznanje pa so poglobili in ponotranjili tudi vrhunski športniki in športnice v programu. Ugotovili smo, da imajo vrhunski športniki in športnice, ki so sodelovali v programu, izjemno pozitiven odnos do branja, močno oblikovane bralne navade, specifičen bralni okus in da ločijo med prednostmi zaslonkega branja in branja na papirju.

V raziskavi smo potrdili tudi univerzalnost smernic glede na značilnosti lokalnega okolja posamezne splošne knjižnice, ki pristopi k izvajanju programa in ponudi ta program športnim oddelkom v njihovem okolju.

Tudi na ta program, ki je bil sprva projekt, smo v tem prispevku in v postopku rednih evalvacij, pogledali z metodo akcijskega raziskovanja. Glede na to, da »akcijsko raziskovanje B. M. Požarnik (1990) pojmuje kot obliko samorefleksivnega delovanja, ki se ga lotevajo v institucijah s trojnimi cilji: izboljšati svojo prakso, izboljšati svoje razumevanje prakse in izboljšati razumevanje okvirne situacije, v kateri praksa poteka (Raziskovalne, 2005:136), predpostavljamo, da bo to raziskovalno metodo uporabilo vse več knjižnic za vrednotenje, razvijanje in predstavljanje

bralno motivacijskih projektov. Ti se zelo pogosto prilagajajo potrebam in okoliščinam.

V prispevku smo želeli nagovoriti še vsebino knjižnih priporočil, ki jih v sklopu tega programa vsak mesec pripravljamo pod naslovom *Kaj brati, da diši po športu?* Zaradi pomembnosti vsebine in lažje preglednosti, bomo to vsebino predstavili v samostojnem prispevku v eni od prihodnjih števil revije *Otrok in knjiga*.

V vsakem projektu ali programu se zgodi trenutek, ko se vprašamo, kako naprej in ali lahko dosežemo še boljše rezultate. Še posebej je tak trenutek prisoten v programu, ki je namenjen športnikom in športnicam, ker se prav njim zagotovo zgodi trenutek, »ko motiviranje ne motivira« (Vičič, 2021). Ko to, kar je uspešno delal na svoji športni poti, ne deluje več. Športniki takrat gredo preko motiviranosti, ki govori o tem, kaj in kako trenirati, in se vrnejo k tistemu bistvu, ki jih je motiviralo na samem začetku: ponovno poiščejo strast in inspiracijo. Dvoje, kar praviloma vedno potegne naprej, ker seže globoko v posameznika. Pa naj bo šport ali branje. In potem, ko motiviranje z že vzpostavljenimi in usvojenimi pristopi ne prinaša rezultatov in tako ne motivira, se lahko ujamemo v zakon nemotiviranosti (Vičič, 2021). Takrat je potrebno iti na pot drugače. Namesto peš, gremo na kolo. Pa naj gre za šport ali branje. Vedno je na neki točki potrebno poiskati drugačne načine, pristope, programe. Bistveno pa je, da ostaneta inspiracija in strast. Tega pa imamo tako pri branju kot pri športu zelo veliko, le drugače ju izražamo. Tako se potem odpirajo nove poti.

Literatura

Julian Barnes, 2020: *Lege življenja*. Ljubljana: UMco.

Nicolas Carr, 2011: *Plitvine: kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sabina Fras Popović, 2020: *#športajmoinberimo: nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med športniki in športnicami*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=IHBh9aewaaE>

Sabina Fras Popović, 2021: Spodbujanje motivacije za branje pri mladih hokejistkah in hokejistih. *Otrok in knjiga*, 110, str. 41–57.

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014, različica 8.0, www.fran.si, dostop 14. 06. 2022.

Frank Furedi, 2017: *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. Ljubljana: UMco.

Andreja Holsedl, 2021: *Športna psihologija, športniki in branje*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZwJXL-me44>

ISO 16439:2015 Informatika in dokumentacija – Metode in postopki za ocenjevanje vpliva knjižnic. 2015. Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.

Petra Javrh, 2019: *Bralne veščine odraslih prebivalcev Slovenije v digitalni dobi*. Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/datoteka/Kako%20smo%20se%20imeli/ABCbralnepismenosti/JavrhABCpismenosti19.pdf>

Alenka Kepic Mohar, 2021: *Nevidna moč knjig: branje in učenje v digitalni dobi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Miha Kovač, 2020: *Berem, da se poberem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mariborska knjižnica. #športajmoinberimo Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/sportajmoinberimoprojekt.html>

Sandra Mršnik, 2019: *Bralna pismenost in razvoj slovenščine-OBJEM (Ozaveščanje, Branje, Jezik, Evalvacija, Modeli) – zanimive ugotovitve o samoocenah učencev/dijakov in mnenju učiteljev do motiviranosti za branje in do dejavnosti pouka, ki spodbujajo dvig ravni bralne pismenosti*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=hjnAhtueRR8&t=10s> in <https://www.mb.sik.si/abc-bralne-pismenosti.html>

Sandra Mršnik; Nina Novak, 2021: *S spodbujanjem radovednosti in do motiviranosti za branje*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=KFWT6wtysw4>

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. 2019. Dostopno na: [https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/\[Datum dostopa 20. maj 2021\]](https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/[Datum%20dostopa%2020.%20maj%202021])

Barica Marentič-Požarnik, 2013: Uveljavljanje prvin akcijskega raziskovanja v projektu Bralna pismenost. *Vzgoja in izobraževanje*. 44, 2/3, 16–22. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-W6G81E9E>

Sándor Márai, 2018: *Knjiga zeli za dušo in telo*. Ljubljana: Totaliteta.

Praktični vidiki športne psihologije. 2019. Ljubljana: Fakulteta za šport: Društvo psihologov Slovenije, Sekcija za psihologijo športa.

Jože Ramovš, 2017: *Sožitje v družini*. Celje; Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba; Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Jaša Rajšek, 2022: *Čezmerna uporaba družbenih omrežij pri mladostnikih vodi v nezadovoljstvo v življenju*. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/cezmer-na-uporaba-druzbenih-omrezij-pri-mladostnikih-vodi-v-nezadovoljstvo-z-zivljenjem/618041>. Uporabljeno: 11. 06. 2022.

Raziskovalne metode v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu. 2005. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Daniel Siegel, 2014: *Vihar v glavi: moč najstniških možganov*. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.

Daniel Siegel, Tina Pavne Bryson, 2014: *Celostni razvoj otroških možganov : 12 revolucionarnih metod, s katerimi spodbujamo razvoj otroških možganov*. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice : (za obdobje 2018 – 2028). 2019. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Aleš Vičič, 2019: *Vpliv staršev, trenerjev in učiteljev na razvoj mladega športnika*. Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/branje-za-zivljenje-z-alesem-viceem.html>

Aleš Vičič: *Psihološke karakteristike mladostnikov*. Dostopno na: https://kosarkarski-trenerji.com/ftp/trener/psihologija/Vicic_psiholoske%20znacilnosti%20mladostnikov.pdf

Aleš Vičič, 2021: *Ko motiviranje ne motivira*. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=zSFh9bDBI_c

Maryanne Wolf, 2020: *Bralec, vrni se domov: beroči možgani v digitalnem svetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.